

se-ñ he de-r-ını «quoi que tu me proposes maintenant, je te dirai: oui»
(HUSSEİN RAJİMİ. *Motres*, s. 612).

He sorulu bir cümlede de kullanılabilir:

Ml.: *he* [1] *ne de-r-siñ* «eh bien, que dis-tu?»

آی

1028. *ayl* edatı çağrılık «interpellatif» nidası olarak seyrek kullanılır. Bazan kendisinden sonra gelen kelimenin başında vokal olduğu zaman *a* (§ 1021) nidasının yerini tutar [2].

Ml.: *a(y) ol*, (— *oğul*) «mon fils, mon brave dis-donc».

Bu edatın dokunaklı «affectif» nida [3] olarak kullanışı hakkında bk. § 1048.

ای

1029. *eyl* nidası gerek mâna-daşı olan *a/* nidası gibi münâdâ «vocalif» siyle beraber (§ 1021), gerek çağrı nidası «*cohé, holâ*» diye ayrı olarak kullanılır; Mk. *hey* (Mk. 1031) *yāhu* [4] (§ 1038).

Ml.: *ey dost-um* «eh! mon ami!»;

eyl kim-dir o? «*holâ, qui est-ce?*».

Bazan sabırsızlanmış (sinirlenmiş), işi kısa kesmeyi isteyiş ifade eder [5].

Ml.: *ey art-ık çok ol-du* «*en voilà assez; c'en est trop*».

Bazan tasdikleyici bir mânası olur [6]:

Ml.: *ey ara-sı öyle* «*ma foi, c'est ainsi*».

ey bağlaçlık tabir olarak başka bir fikre geçilişi ifade eder [7].

Ml.: *ey soñra* «*et ensuite?*»;

— *sen-ñ baba-ñ ne-ci i-di?* A.U.E «*quel était le métier de ton père?*»

[1] Buradaki *he, e)h* yapılaşlı bir nida olup, § 1022 de bahsi geçen *e nin > h* değişimli bir çeşididir. A.U.E

[2] Bu çağrılık *a* nın bir çeşidi *a(y)* olduğuna göre, o *a* sırasında gösterilmek gerekti. A.U.E

[3] Böylesi doğrudan doğruya *ay* dir ki, evvelkisinden ayrıdır. A.U.E

[4] § 1038 *yāhu* olduğuna göre metindeki *yāho* bir mürettip yanlışlığı olsa gerek. A.U.E

[5, 6] Buradaki *ey* ler, kendinden sonra gelen kelimenin başı vokal olduğu zaman *y* alan *e* nin bir çeşidi *e(y)* dir ki, bunların yeri burası olmamak gerektir. A.U.E

[7] *ey*, burada kendisinden sonraki kelime başı vokalli olmamakla beraber yine *e* rolündeki gibi görünüyor. A.U.E

- گیمی ای دی *g'emi-ci i-di* A.U.E «il était homme de mer».
- ای نروده اولدی *ey nere-de öl-dü* A.U.E «Et où est-il mort?»
- دکرده کیلری باغله *deniz-de g'emi-ler-i bat-moğ-ile* A.U.E «En mer, dans un naufrage».
- ای دده نروده اولدی *ey, dede-ñ nere-de öl-dü?* A.U.E «Et où est mort ton grand-père?».
- کذا دکرده *keza deniz-de* A.U.E «En mer aussi» (MİHRİ, *Letâif-i Âsâr*, s. 25).

İHTAR. 1 — *ey* eski edebiyat dilinde bağlaç ve ile *ی* *vey* suretinde bir idgam halini «crase» alabiliyordu.

MI. : ای هر شیئه قادر اولان کبریا وی کاله عقول محکوم فرمائی اولان اجل اعلا *ey her şey-e kâdir ol-an kibriyâ ve'y kâffe-'i 'uḳāl mahkûm-ı fermân-ı ol-an eccl-i a'lâ* A.U.E «ô tout-puissant, ô maître du sort, dominateur des esprits» [1] (SAİD, *Fezâil-i-ahlûkiye*).

İHTAR. 2 — Arapça ve Farsça'da da var olan *ey* edatı, bu dillerden alınma olan şu ifadelerde görülmektedir:

«ایوالله *ey-va'llah* (keli. keli.: Allah hakkı için «par Dieu») evet «oui!», Allaha emanet olun «Dieu vous garde», berekât versin «merci!» (daha kibareca olan *teşekkür ederim* yerinde halkın teşekkür sözü budur);

ایواه *ey-vâh* «hélas» (mk. § 1051) [2].

های

1030. *hay* nidası çoğu Türk dillerinde olduğu gibi eski Osmanlı Türkçesinde de çağrı sesinin tabii şekli idi.

MI. : ای چاغردی های نه کیشی سن *çagırdı hay ne kişi sen* A.U.E «il cria: holâ, qui es-tu?» (Battaî, s. 11).

MI. : Şark Türkçesinde: *hay bal-lar* (*balâ-lar* yerine) *hay bal-lar tok-tâ-ñ-lar* (hey çocuklar, hey çocuklar durun oturun - A.U.E) «holâ, les enfants, arrêtez-vous» (*Yedi Uyarlar*).

Bu edat, bağırarak mânasındaki *hay-kır-mak* (Mk. § 351) ve yine şüphesiz yük hayvanlarını harekete getirmek, davalarını sürmek, onları zar zor ileri yürütmek mânasındaki *hay-da-mak* fiillerinin köklerinde de görülür. [3] Bugün bu, azarlama tashih etme bildirilmek için kullanılır:

MI. : ای ازغین کوپک *hay az-gın k'öpek* «chien d'homme»;

[1] Bu ibarenin kelime kelime mânası şöyle olmak gerektir: «ey her şeye gücü yeten ulu (Tanrı), ve ey bütün akılların onun buyruğuna baş eğdiği en yüce (Tanrı)» A.U.E

[2] Mk. Karaman Türkçesinde *hey vah!* (Γ, I, 243). J. D.

[3] *hay-da-mak* fiilindeki *hay*, bu nida olan *hay* değildir; o fiilin aslı hareket etmek mânasına olan *ay-da-mak* olsa gerek. A.U.E

های شیطان کیز *hay şeytan kiz* «la matoisiel»;

های زوزک های *hay zeuzek [1] hay* «le farceur»;

های چاغیرماز اوله ییدلر *hay çağır-a-maz [2] ol-a-yi-di-ler* «puissent-ils ne jamais crier!»

Temenni ifadelerinde های *hay* nidası, çoğu zaman o ifadelerin başında bulunan *Allah* isminden evvel gelir.

Ml. : های الله راهی اولسون *hay Allah rāzı ol-sun* «merci, vous êtes bien bon» (mot à mot: «que Dieu soit satisfait»);

های الله ایسک ورسون (ورسین) *hay Allah ey(i)lik ver-sin* «Dieu vous le rende»;

های الله مستحقکی ورسون *hay Allah müstahak-ıñ-ı ver-sin* «que Dieu t'accorde ce que tu mérites» (çoğu zaman kötüyə çekerek).

های الله حیرمزک [3] جزاسنی ورسون *hay Allah hıraz-ıñ cezā-sın-ı ver-sin* «que Dieu punisse ce voleur».

Bu nida (های های *hay hay* suretinde) tekrarı olduğu zaman şunları bildirir.

1° Evet «oui», elbette «certes», şüphesiz «mais certainement» baş üstüne, başımla beraber «bien volontiers» gibi (ki bu sonuncusu pek kullanılır olup, bir şeyi kabul etmek hususunda tehalük gösterildiğini bildirir).

Ml. : های های بزده کلیرز *hay hay biz de g'el-ir-iz* «mais certainement, nous viendrous également»;

پنجره یی آچه بیلیرمی م ؟ *pencere-yi aç-a-bil-ir-mi-yim?* «puis-je ouvrir la fenêtre? ! های های *hay hay efendi-m* «Mais oui, Monsieur!»

2° Çabueak çabueak «vite» kolay kolay «facilement» bol bol, serah serah «aisément» su gibi «comme un rien» mânasına.

Ml. : های های یان یانه *bu yol-da iki araba yan yan-a hay hay [4] g'eç-er* «sur ce chemin deux voitures peuvent passer facilement de front».

İHTAR. — *hay hay* bazan sevinç, neşe bildirir.

[1] Bu kelime burada şakacı mânasına değil, lâfazan «bavard» demektir. A.U.E

[2] Çağırmaq mastarının (hağırmaq) «crier» mânası olduğu gibi, (davet etmek) «inviter» mânası da vardır ki, burada bu mânası olsa gerek. A.U.E

[3] Bu kelime Arap harfleriyle *hayır-sız* «qui n'aime pas aider qulqu'un» suretinde okunabilir A.U.E

[4] Bunun böyle kullanıldığını bilmiyoruz; böyle mânada *haydi haydi* kullanılır. A.U.E

Mi. : کیمته های های کیمته های وای وای *kim-in-e hay hay [1] kim-in-e vay vay* A.U.E
«pour les uns c'est la joie, pour les autres c'est la tristesse».

Çağatayca'da *hay hay [2]* keder bildirmeğe yarıyordu.

Mi. : های های یینلاماق *hay hay yig-la-mağ* A.U.E «pleurer à chaudes larmes».

می

1031. *hey* nidasında kısmen *ey* (§ 1029) nidasının aynı kullanışları var. Bununla beraber bu ondan daha manidar ve bazan daha kabadır: (Fransızca: «holà», «ohé»).

Mi. : هی افندی *hey efendi [3]* «holà Monsieur!» (Münādā ile);

هی کتجک کونلری *hey [3] genç-lik gün-ler-i* «ah! les jours de la jeunesse!»;

هی گیدی *hey gidi [4]*, *hey* «holà, chapeau!»

هی مدد *hey! [5] meded!*;

هی اوراده نه ایشک وار بییق بوستاندن *hey [5] ora-da ne iş-iñ var? çık bostan-dan*
«hé là-bas, qu'as-tu à faire (là-bas); sors du jardin (potager)»;

هی کوزل اما آرپهچی پارا ایستور *hey hey [6] güzel ama arpa-cı para iste-yor*
(Atasözü) «ohé! en route! c'est parfait! mais le marchand d'avoine réclame son argent».

Mürekkep bir nida olan *yāhey [7]* keyf ve neş'e, kayıtsız, āzade bir sevinç ifade eder. Mk. Fransızca lâübâli konuşmada: «ohé! ohé!».

Mi. : نه شرفیلر باهی *ne şarğı-şar, yā hey* «quelles belles chansons»;

هی اورادهده می *ora-da da mı yā hey* «là-bas aussi on s'amuse?».

[1] Bunun aslı Farsça: *hayū hūy* eğlence ve cüabüş yapaaların hali (Burhan-ı Kati). A.U.E.

[2] Bunun aslı Türkçe ıstırap ve acı nidası olan *ay ay* dır ki *a>h* değişimlidir. A.U.E

[3, 3] Bir nida olan *ey* in bir çeşididir. *a>h* değişimlidir. Müellif *hey* den sonra nida işareti vermiştir ki bu, yerinde değildir. A.U.E

[4] Aslında bir cins ismi olan *gidi* kelimesi bugün bir nida diye de sayılabilir. Mk. Azerce *گید* J. D.

[5, 5] Böyle tek başına olarak nida diye de kullanılır; ve işte burada bundan sonra nida işareti verilir. Bazan bunun sonuna getirildiği de olur. *aļa aļa* (yavaş yavaş, bk. D.L.T: *aļa aļa*) *hey* mânasında bir tâbirdir ki, sevinçle bağırışın ifadesidir. Eski gemici şarkısı olan *heyamola yalesa* da bu *hey* in varlığı düşünülmemeli. Bu yelkenli gemiler için *eyyam oļa, yel ese* (unvalik günler gelsin de rüzgâr essin) ibaresinin bozulmuşdur. *Eyyam* in başındaki *a*, *h* ile değişimlidir. A.U.E.

[6] Buradakisi, daha yukarıdaki aynı mânada *hay hay* in ince ahenklişidir ki, aslı Farsça'da *hayhay* dır. A.U.E

[7] Bu da *heyahay* (hayahay) ın bozuntusu gibi görünüyor *var patlaşın; kekâ* gibi mânalardadır. A.U.E

1032. *haydi* [1] veya *hadi* [1] veya *hayde* [1] nidası [2] *hay* (§ 1030) ile *di* veya *de* (§ 1043) den ve belki *hayda-mak* (§ 1030) fiilinden teşkil edilmiş olup şunları bildirir:

1° Bir hadesin yapılması için tahrik «kışkırtma» (ki bu mânasiyle çok kullanılır. Fransızca'da «eh doncl», «allons!»).

Ml. : *hay-de yıq-ı* «va-t-en»;

haydi ora-dan zevzek «va-t-en, farceur»;

haydi koş çabuk «allons, cours vite!»;

haydi gid-e-lim «allons, partons!»;

haydi kız-ım biz-e bir-er kahve söy-le
«allons ma fille, commande-nous un café à chacun»;

haydi seni yatağa yat-ır-a-lım
bir az rahat et «allons, je vais te mettre au lit; repose-toi un peu».

İHTAR. — *haydi* edatı, emir siygasıyla olan [3] benzeşim «analogie» i dolayısıyla birçok şahıslara hitap edildiği zaman bu siyganın cemi muhatap sondağını alarak *haydi-n* olur (mk. § 608 ve 1046, İhtar). Bu hadise Türkçeye mahsus değildir. Mk. Rumence *h*) *aideti* (cemi muhatap) ve *h*) *aideni* (cemi mütekellim).

Yine mk. W. MARÇAIS nin *Textes arabes de Tanger* «Tanca'nın Arapça metinleri» s. 503, *ya||a(h)* kelimesi münasebetiyle (ki bu *hayde* nin mânadaşısıdır).

2° (Bilhassa eyvelce bir tereddüt geçirdikten sonra) tasvip ve feragat mânası.

[1, 1, 1] Müellif muhtelif söylenişli olan bu kelimeyi burada *hāydi* veya *hādi* veya *hayde* suretlerinde verdiği gibi, misallerde de hep böyle kaydediyor. Halbuki bu kelime *haydi*, *hadi* (*hādi* değil) suretlerinde ahenksiz olduğu gibi, ahenksiz olduğu doğru olan *hayde* nin *hayda* suretinde bir ahenklisi de vardır. Bu sebeple *hay* veya *ha* dan sonra yalnız *di*, *de*, *da* eklerinden biri gelir de *di* gelmez. A.U.E

[2] Bu nida muhtelif Balkan lisanlarına, Lehlice ve (cenup) Rusça'ya girmiş bulunuyor. Cezâyirde de kendisine bir yer yaparak yaşamaktadır. Bizim (Fransızların) bütün şark ordusu askerleri bunu bilir, ve rivayete göre Marsilya argosunda da çoktan kullanılmaktadır. J. D.

[3] Kelime *h)ay-da-mak* mastarından alınmış olabileceği için, bunun esasen *h)ay-da* suretinde gerçekten bir emir siygası olması pek mümkündür; ve bu *haydi*, *hayde* gibi vokaller ahengine uymayan şekillerini sonradan almış olabilir; o zaman burada benzeşim «analogie» in yeri olmamak gerektir. *haydamak* kelimesinin asıl mânasına gelince, bu > h değişimli bir *h)ay-da-mak* olsa gerek ki, esas mânası «hareket etmek» olacak, Bk. *ay-mak*, *ay-ı-mak* davranmak, ayağa kalkmak; ykl. *ay-ağ* hareket vasıtası; *ay-ı* (ard ayakları üzerinde) yükselen, ayağa kalkan, hareket eden (hayvan). A.U.E

Ml.: *haydi siz-iñ de-diğ-iniz ol-sun* «allons! que ce soit comme vous dites (mot à mot: que ce que vous dites soit);

haydi ol-sun ol-sun da kırk bir kırk iki yaş-ın-da ol-sun «(je veux bien vous concéder qu') il a quarante et un ou quarante - deux ans tout au plus!»

1033. *haydi* tekrarlı olarak kullanıldığı zaman *hay hay hay [1]* (mk. daha yukarıda § 1030). Mk. Lehlice *hadja hadja* (KARLOWICZ, *Sl. gwar polskich*, I, 157).

o yüz okka-yı [2] kal-dır-ır seksen okka-yı haydi haydi «il soulève (un poids) de cent oques; quatre-vingts oques ne sont qu'un jeu pour lui».

1034. *haydi* yerine bazan *zu [3]* kullanılır.

Ml.: *zu araba-cı* «fouette, cocher» (HUS. RAHMI, *Motres*, s. 545).

1035. *ya* nidası, bilhassa bir soruyu kuvvetleştirmek için pekiştirici «corroboratif» bir edat hizmetini görür [4].

Ml.: *ya niçün böyle koş-uyor-suñ* «mais pourquoi cours-tu ainsi?»

Yine nida olan *a* (§ 1021) ile aynı mahiyette olup uymaca olarak da sık sık kullanılır. Hattâ kendisinden evvel gelen kelimenin sonu vokal olduğu zaman muntazaman onun yerinde kullanılır (yine mk. *ha* § 1024) [5].

Ml.: *dünyā bu ya* «ainsi va le monde»;

ver-di-m ya «mais certes, je l'ai donné»;

Efendi bura-da (veya *bur-da*, mk. § 139) *ya* «Monsieur est ici, n'est-ce pas?»;

[1] Böyle kullanılış hakkındaki tereddüdümüzü evvelce de söylemiştik. A.U.E

[2] Müellif bu kelimeyi *oğa* suretinde kaydediyor. A.U.E

[3] Müellif *zu* (ve belki *zo* A.U.E) suretinde verdiği bu kelimeyi ilkin «haydi» mânâsında olduğunu söylemekle beraber, Fransızca'ya çevrilişinde kamçılı «fouette» diye mânâ alıyor; her ne olursa olsun bir kere bu kelime Türkçe değildir ve Ermeniceye benziyor. Hüseyin Rahmi, Ermeni arabacının ağzından yarı Ermenice yarı Türkçe olarak zaptettiği bir ifadeyi romanında sadakatle kaydetmiş olduğu halde müellif bu Ermenice sözü de Türkçe sanmış olacak. A.U.E

[4] Bu *ya*, Farsça'nın (acaba) mânâsındaki *āyā* sından bozulmuşa benziyor. A.U.E

[5] Burada ve bundan sonraki misallerde görülen *ya* ların aslı *y)a* olacak. A.U.E

يا طيبى دكلى *tabii değil-mi ya* «n'est-ce pas evident?»

MI.: *eyi ya* (= *i-ya*) «tant mieux!» ve *hani-ya* (bk. § 385).
ya [1] zarf' riliyle bazan evet «oui» mânasında ayrı olarak kullanılır.

MI.: — *bun-u siz (mi) yaz-dı-ñız* «c'est vous qui avez écrit cela?»

— *ya!* (ve: *ya ya* suretinde tekrarlı olarak da) «Certes oui».

İçin aslı, bunda bir hazif ve takdir «ellipsis» vardır: cevap olarak söylenen *ya*, hakikatte *ya (kim yazdı)* «et (qui l'a écrit si ce n'est moi)?» yerindedir (ki, kalan cümle kısmı hazfedilerek takdir edilmiştir. A.U.E) ve bu ise, meseleyi daha ileride mütalâa edilecek olan ifadelere götürmektedir.

1036. *ya*, bağlaçlık «conjenctif» edat olarak şöyle kullanılır:

1° Henüz bahsi geçmiyen bir mevzu (şey) hakkında dikkati çekmek için o şeyin adı bu *ya* edatından sonra gelir (Fransızca'da «et») [2].

MI.: *ya bun-u kim al-acak* «et ceci qui le prendra?»;
ya sen ne vakit gid-ecek-sin «et toi quand partiras-tu?».

2° Yeni bir ihtimale dikkati çekmek için. O zaman fiil şartiye (ve-

[1] Bu kelime için D. L. T., III, 83 de şöyle deniliyor:

«*ya*, peki, evet «na'am» mânasında bir kelimedir ki meselâ, *at tut* diyen kim-
senin sözüne karşılık olarak söylenir. Bundan (= Arap harflisinden) yumşaklık harfleri,
çabuk söylenişte düşer».

Kâşgarlının yumşaklık harfleri dediği *ya* kelimesindeki *elif*, *he* dir. Düşmek meselesine gelince: düşen, yazıda *ā* okunan *elif* dir ki bu düşünce, kendisinden evvel gelen konsondan sonra var olduğu farzedilen kısa bir üstün (= kısa *a*) kahr. Sonra *h* de düşünce kelime sadece *y* ve ona ait kısa bir üstünden ibaret bulunur, yani kısaca *ya* olur.

Şu halde *ya* = *y* + kısa üstün: *a* + *ā* + *h*.

Arap dillerinin telakkisine göre kelimedeki asal konson (harf) dir; vokal (hareke) her konsondan sonra ona arız olabilen inceli kalınlı üç çeşit kısa seslerdir. Uzun vokaller mahiyetinde gördüğümüz *ā, ē, ī* onlar için konsondur; ve bu konsonlar kendilerinden evvel gelen bir başka konsonun kısa vokaliyle beraber söylenir: med (uzantı) harfleri dedikleri bu konsonlardan sonra kısa vokallerden hiçbiri gelmediği için bunlar sükunlu sayılır (aruzda bunların bir konsonla biten kapalı heceler gibi sayılması da bundandır, ve ihtimal ki bunlar ekseriyetle kısa vokal + *h* nin birleşmesinden doğmuş ve sonra hemzeler giderek uzun vokaller halini almış eski kapalı hecelerdir).

O halde lehçemizdeki *ya*, daha eski zamanlarda da yine böyle söylenilebilen bu *yah* aslındandır. A.U.E

[2] Bu türüsü yine Farsça'nın *acaba* mânasındaki *āyā* dan gelişmiş olması mümkündür. A.U.E

ya farziye) siygasında olur (bu Fransızca'nın «et si» kelimeleriyle başlayan cümlesine muadil olur.) [1]

Ml.: يا ياغmur ياغارسه *ya yağ-mur yağ-ar-sa* «et s'il pleut?»;

يا كلك ايسته مزسه *ya g'el-mek iste-mez-se* «et s'il ne veut pas venir?» [2].

İHTAR. 1 — Bu Türkçe edatı, yine aynı surette *ya* gibi söylenen (Fars aslından) bağlaç ve Arap aslından edat olmasıyla karıştırmamalı. Birincisinden 975 inci bent ve aşağısında bahsedilmişti; ikincisine gelince Arapça'dan alınma meselâ: *يارب* * *yā-rāb* (*yā rabb-i*) «o Seigneur! (Dieu)» gibi ifadelerden başka yerlerde tesadüf edilmez.

İHTAR. 2 — Arapça'nın *ya* *ey-ā* suretindeki mürekkep edatı, yine (yalnız nazımda olmak üzere) yalnız Arapça ve Farsça kelimelerin münadalarıyla beraber görülür.

Ml.: *يا شهريار* *eyā şehriyār* «ô souverain».

Bu edatı daha yukarılarda § 444 de bahsi geçen Farsça'nın «acaba» mânasındaki soru nidası olan *ya* *āyā* ile karıştırmamalı.

BAŞKA ÇAĞRILIK NİDALAR.

1037. *هو* *hū* [3] «holâ» nidası daha ziyade kadınlar arasında olmak üzere çağır-mak için kullanılır.

[1] Bu da evvelkisi gibi *āyā* dan bozma olacak; yalnız bunda şart (farz) siygasıyla biten cümleden sonra söylenmeyen (hazfedilmiş) kısım takdir edilmiş olsa gerektir.

Ya (= acaba) yağmur yağarsa... (halimiz nice olur).

Ya (= acaba) gelmek istemezse... (ne yaparız), vs.... A.U.E

[2] Bu *ya* bazan o zaman «alors», «et alors», o takdirde «en ce cas» mânasıyla kullanılır; ve Fransızca'ya böyle tercüme edilir:

Ml.: *اگر دياسه جملهی مؤمن و مطيع ايدردی . . . اگر سؤال ايدرسك يا نيچون جمله نك مؤمن* (الله) *(Allah)*, *eğer dile-se cümle-yi mû'min ve mutî id-er-di... eğer su'âl id-er-señ ya niçün cümle-niñ mû'min ol-ma-sın dile-me-di* A.U.E «si Allah avâit voulu, il aurait fait tous les hommes croyants et dociles... mais, demanderas-tu, pourquoi alors n'a-t-il pas voulu que tout le monde fût croyant et docile?» (Ris. B., 6). J. D.

Bizce bu *ya* da yine «acaba» mânasındaki *āyā* aslındandır. A.U.E

[3] Bu kelimenin aslı *kı* olacak, bk. D.L.T., III, 159: «Arapça nida edatı olan *yā* mahiyetinde bir nida harfidir: *kı berü kel* «*thu* (= hey) beri gel; bu kelime *kı* ile *y* arasında uzatılır.»

Şu halde *yā hū* kelimesi de evvelkisi Arapça, ikincisi Türkçe olan iki aynı mânalı nidadan yapılmış olsa gerek.

Eski *kı* nın bir çeşidi olmak üzere yine aynı mânada olarak Anadolu lehçelerinde *gı* nida edatı kullanılır: *gı neredesin!*; *Ayşe gı*; *gı bana bak*, vs. A.U.E

Ml. : فاطمه خانم هو! توده سكه؟ *Fatma hanım, hū! nere-de-siñ?* «holâl Fatma, où es-tu?»

İHTAR. — Başkaca bir هو «ho/» edatı vardır ki, birinin peşi sıra gitmek (ve birde- bire üzerine varıp bağırarak baskına uğratmak A.U.E) da kullanılır gibi görünüyor.

Ml. : تودى كورنده هو دير كورميشده هو دير *kurd-u g'ör-en de hol de-r g'ör-me-yen de hol der* «celui qui voit le loup pousse des cris, celui qui ne le voit pas et fait autant».

1038. Çok yaygın bir kullanılışı olan یاھو *yāhū* nidası birisine teklilsizce seslenmek için kullanılır. *bana bak, bak-sa-ñ-a* (§ 1021) «dis (dites) donc, hé-lâ» kelimelerine muadildir.

Bu nida cümlelerin sonuna da gelebilir.

Ml. : یاھو اذان او قوتیدی *yāhu ezan oğu-n-du mu?* «dis-donc! est-ce qu'on a fait l'appel à la prière?»;

یاھو بو قدر اکی نه پایدجسكه *yāhu bu kadar ekmeğ-i ne yap-acak-siñ* «eh mon cher, que feras-tu de tout ce pain?»;

اوغورلر اولسون یاھو! بو نه حال؟ *oğur-lar ol-sun yāhu! bu ne hal?* «salut [1] (ami), te voilà en un bien triste état (mot à mot: quel est cet état?)».

Bazan bu zarf; bilhassa bir adamı yapmış veya söylemiş olduğu şeyde devam ettirmek istenildiği zaman bir ihtar ve tevbih mânasını (Fransızca: «holâ») verir.

Ml. : ایچیک یاھو *et-me-yiñ yāhū* «voyons, holâ, cessez».

Bu ifade, fena bir haber alındığı zaman, meselâ birisinin öldüğü duyulması üzerine de söylenir ki, bu takdirde «ne söylüyorsunuz! que me dites-vous là», hayır, imkânı yok; nasıl olur «non, pas possible» mânasındadır.

1039. *be* nidası ve bilhassa Arnavudlar'ın kullandığı şu *a-be, bre* (ki bunun çeşitleri de vardır: *vire, more, mori*) edatları, bir adama sert sert seslendirildiği zaman kullanılır.

Bunlar âmiyane olup, Asya'dan ziyade Balkanlarda kullanılır. Müellifler bunları yazılarında Yeniçeriler ve emekli askerlerin ağzından olarak kullanırlar.

Ml. : به قارداش *be kar-daş* «holâ, frère!»

باڭا باق به دای *baña bak be dayı* (yeniçeri ağziyle birine seslenme tarzı) [*dayı* «conce maternel» bk. § 1165 sonları].

آ بره بان آ بونایه *a bire bak a buraya* «dis donc! viens par ici» (Arnavud konuşmasında);

بره اورولك *bre vur-uñ* «hardil frappez!» (harplerde ve kargaşalıklarda atılan nağra);

بره قومه قوزولم *bre ko-ma kuzu-lar-ım* «hardi les gars! pas de quartier» (*Der Liyâkat-ı Mahmūd Paşa — Chrest. DIETERICI, s. 9*).

[1] Buradaki «oğurlar olsun», gidiş halinde rastlanan bir kimseye «hayırlı yol temennisi» mânasıyla bir selâm ve âşinalık tabiridir. A.U.E

bre, ure, more, mori kelimeleri rumca βρε, μρε, πρε den alınmıştır ki bunlar abdal, ahmak «imbécile, sot» mânasındaki μωρός veya μῶρος münadasının (müzekker) μωρε, (müennes) μωρή suretlerinin lehçelerdeki çeşitleridir. (bk. Hubert PERNOT, *Sakız Adası «Chios» lehçesi*).

(Türkçe eskimsek bir metin olan «Dresde kütüphanesinde» *Kitâb-ı Korkud* da bu nidaya *مره* *mrə* şekliyle rastlanmaktadır) [1].

1040. *يوها* *yuha* [2] «hou» nidası, birinin ardına düşüp tahkir ve terzil etmek üzere avaz avaz bağırarak söylenir.

1041. *ايشته* *işte* «voilà, voici» nidası Türkçe'de (Fransızca'daki muadillerinden de fazla olmak üzere) çoğu zaman kullanılan bir kelimedir.

Cümlelerin sonuna da getirilebilir:

MI : *ايشته باشم ايشته باشم ايشته باشم ايشته باشم ايشته باشم* *işte baş-ım işte kılıc-ım* «voici ma tête, et voici mon sabre; disposez de ma vie» [3];

ايشته فیکرم بو مرکزدهدر *işte fikr-im bu merkez-de-dir* «voilà comment je pense» (mot à mot: «voilà! ma pensée est dans ce centre»).

Eski Osmanlıca'da *اوش* *oş* suretinde bir işaretlik «démonstratif» edat da vardı ki bazan ayrı olarak kullanılabilirdi:

MI. : *اوش بیرلکه اوشم* *ben oş pir-lig-e er-miş-em* A.U.E «me voici arrivé à la vieillesse» (1426 yılı yazmaları, yap. 171) [4];

اوش بن یا نبی الله *oş ben yâ nebiy Allah* A.U.E «me voici l'ô envoyé d'Allah» *Aynı yer*, yap. 175 V°).

Bazan da *اوش*, *اوش*, *اوش*, *اوش* veya sadece *ش* *ş* şekillerinde olarak başka kelimelerle

[1] bk. § 1021 sonlarındaki *bre* ye dair haşiyemize. A.U.E

[2] bk. *yuf* (§ 1057, haşiyeye), *yuf* olsun ervahına.. ayyâşına *yuf*, hamrine hâmmârına hem *yuf*. *Rûhi*) suretinde «istihfaf ve tabkir» mânasında bir nida ile tekid mânasında *ha* dan yapılmış görünüyor: «*yuf ha*» bazı yerlerde *yuh* da derler: *yuh sana*..

Bunun da aslı *yu+ha* olabilir. D.L.T 162, III, : «*yu* bir kelimedir ki kadınlar bir şeyden utandıkları zaman söylerler».

Bu takdirde yine tekid mânasındaki *ha* ile beraber *yu-ha* = ayıp ha, demek olur. A.U.E

[3] Bu biçim ibareye Osmanlı tarihi hikâyelerinde çok kere rastlanır. Mk. ABDOLHAQ HÂMİD'in *Nesteren* trajedyasından alınmış şu mısraı:

ايشته كوكم ايشته سن ايشته ايشته گ'ؤڧس-ؤم ايشته هانچر A.U.E «te voici et voici ma poitrine et voci un poignard». J.D.

ايشته لوه, *ايشته کalem*, *ايشته کütüb*, *ايشته فاهؤل* = *ايشته کâğıت*, *ايشته کalem*, *ايشته kitaplar*, *ايشته ulu ve yüce kişiler»* mısraında da böyledir. A.U.E

[4] Müellif bu misali § 1041 dekilerin sonuncusu olarak vermiş ise de, bir bunun yeri burası olacağını düşündük. — *بن* ve *اوشم* kelimeleri Arap harfli misalde barekelidir. A.U.E